

לקראת מהדורה חדשה של הספר 'שרי האלף'

הרשימה הביבליוגרפית שמפרסם כאן הרב הניג כוללת הוספות והשלמות למאמרו החשוב והמקיף של ד"ר שמחה עמנואל, "הוספות והשלמות לספר שרי האלף, א: ספרי הפוסקים", שפורסם בעיתון האלקטרוני JSIJ 1 (2002), עמ' 129-180. מאמרו של ד"ר עמנואל הוא למעשה עידכון והרחבה של מחלקה אחת, "המחלקה השישית: ספרי הפוסקים", של המהדורה השנייה המתוקנת של ספר 'שרי האלף', והרב הניג מוסיף עליו ומשלים אותו כמאמרו כאן. ניתן לקוות שעבודתו הגדולה של ד"ר עמנואל, עם השלמות הרב הניג וחכמים אחרים שילכו בעקבותיו, תוכל להביא בקרוב להכנת מהדורה חדשה של הספר 'שרי האלף', שהוא כלי מיוחד במינו וחיוני ביותר להמשך התפתחות ההדרת הספרים האיכותית בדורנו.

ברשות המחבר אנו מביאים כאן כמה קטעים מהקדמת ד"ר עמנואל למאמרו הנ"ל:

לפני למעלה מארבעים שנה נפלו על עצמם הרב מנחם מנדל כשר ויעקב דב מנדלבוים משימה גדולה וחשובה: להכין רשימה ביבליוגרפית של כל ספרי התנאים, האמוראים, הגאונים והראשונים שיצאו לאור. בספרם, שנקרא 'שרי האלף', רשמו שני המחברים אלפי חיבורים, שנדפסו באין ספור מקומות; חלקם כספרים שלמים בפני עצמם, חלקם בתוך מאמרים שנדפסו בבימות שונות ומגוונות, וחלקם כנספחים לחיבורים אחרים. מפורטת המצאתה של הספר היתה לתת לפני הקורא את כל שמות ספרי חז"ל, הגאונים והראשונים שהופיעו בדפוס, אך למעשה יש בספר הרבה הרבה מעבר לזה – המחברים רשמו בדרך כלל את כל המהדורות של כל ספר וספר, ורשמו גם אלפי מחקרים שנכתבו על ספרים אלו, מחקרים שנדפסו במקומות רחוקים ומפוזרים, שאין יד הלומד מצויה בהם. המהדורה הראשונה של ספר שרי האלף יצאה לאור בניו יורק בשנת תשי"ט, ומהדורה שנייה, רחבה הרבה יותר, יצאה לאור לאחר עשרים שנה, בירושלים בשנת תשל"ט. הצורך במהדורה השנייה נבע בעיקר בגלל הפריחה הגדולה והמבורכת שחלה בעשרות השנים האחרונות כפרסומם של חיבורים חדשים של

העיתון האלקטרוני יו"ל ע"י אוני' בר אילן באינטרנט בלבד בכתובת www.biu.ac.il/JS/JSIJ/.

חכמי ימי הביניים ובמחקרים על חיבורים אלו. מאות כרכים ומאמרים נוספו בשנים אלו למדף הספרים, הן של חיבורים חדשים לחלוטין שנדפסו לראשונה מכתבי יד והן של מהדורות חדשות ומתוקנות לחיבורים שנדפסו כבר בעבר. אך ספרים רבים לאין קץ נדפסו לאחר שיצאה לאור המהדורה השנייה בשנת תשל"ט, והם לא רשומים באף רשימה ביבליוגרפית מסודרת. ואם אין בידינו רשימה ביבליוגרפית של הספרים, על אחת כמה וכמה שאין בידינו רשימה מסודרת של המאמרים, הנדפסים בחלקם בבימות רחוקות ונידחות.

במאמר רשמתי את כל המהדורות הידועות לי של כל חיבור וחיבור, ואת המחקרים שנכתבו על החיבורים. המספר המופיע בראש הערך מפנה לערך המקביל בשרי האלף, וערכים שאין בראשם מספר הם ערכים חדשים, של חיבורים שלא נזכרו בשרי האלף. פריטים שנרשמו כבר בשרי האלף (או בהשלמות והוספות שבסופו), ונשנו כאן בשל חידוש מסויים שנוסף בהם, מסומנים בכוכבית. שמות המהדירים – כולם חכמים, כולם נבונים, ורבים מהם אף רבנים מופלגים – הובאו ללא תארים, כמקובל ברשימות ביבליוגרפיות.

חיבורים רבים יצאו לאור בכמה מהדורות, ואין צורך לומר שהמהדורות אינן כולן ברמה אחת, אך לא באתי לשפוט כאן איזו מהדורה טובה יותר. הלב נחמץ לראות חיבורים היוצאים לאור שוב ושוב על ידי מהדירים שונים, ואת המאמץ האדיר המושקע מחדש בכל מהדורה (כגון חמש המהדורות השונות של ספר עבודת הקודש לרשב"א¹), ולעומתם חיבורים חשובים אחרים שאיש לא פורח בההדרתם.

ע"כ הרברים שלי קמנו מתוך הקדמת שי' עמנואל למאמרו הנ"ל. על מאמר גדול זה הוסיף הרב הניג עשרות הערות והשלמות, והן מובאות כאן לתועלת המעיינים. העמודים הסעיפים מתאימים לעמודים ולסעיפים בספר שרי האלף במהדורה הנ"ל, וכפי שנדפס גם במאמרו של עמנואל. רובן של ההוספות וההשלמות הן של ספרים ומאמרים שפורסמו מרם פירסומו של מאמרו של עמנואל, ומקצתן פורסמו אחריו. גם פריטים אחדים החודגים מהמתכונת שקבע עמנואל לרשימתו שיכין כאן הרב מ"מ הניג, לתועלת המעיין.

המערכת

עמ' 132:

(1) אבודרהם...

רבינו דוד אבודרהם, עם הגהות וביאורים תהלה לדוד, מהדורת מ"א בראון ועוד, חלק א, ירושלים תשס"א.

2. לא הוכנסו לרשימה החיבורים ההלכתיים של הראשונים שפורסמו מכת"י בידי רש"א שטרן בספרו החשוב 'מאורות הראשונים: אוצר בלום מכתבי יד רבותינו הראשונים בכל מקצועות התורה', ירושלים תשס"ב. מ"ה.

(8) אור זרוע...

י"מ תא-שמע, 'קצת ענייני רבי יצחק אור זרוע מכ"י', ספר הזכרון לכבודו ולזכרו של... ר' י"י פרנקל, ירושלים תשנ"ב, עמ' ערב-רפ.
עמ' 134:

(15) האסופות...

הנ"ל, 'סדר חינוך הילדים לתורה...
א' (י) מרקוס, טקסי ילדות: חניכה ולימוד בחברה היהודית בימי הביניים, ירושלים 1998, עמ' 50-52.
ש"א שטרן, 'פסקי דינים מספר האסופות' <הלכות ברכות>, אוצרות הברכה, לזכר... ר' ח"ע ברזל, חמוש"ד, עמ' לה-לט.

(16) ארחות חיים...

מ"צ פוקס, 'ר' אהרן הכהן מלוניל ושיטות בחקר הספרות הרבנית', מדעי היהדות, 38 (תשנ"ח), עמ' 393-395.
ש' עמנואל, 'תגובה אחרונה', שם, עמ' 405.
מ"צ פוקס, 'תגובה אחרונה', שם, עמ' 407.
עמ' 135:

(17) האשכול...

י"מ תא-שמע, רבי זרחיה הלוי בעל המאור ובני חוגו, ירושלים תשנ"ג, עמ' 38-42.
מ' רפלד, 'עד דלא ידע', בתוך: ד' שפרבר, מנהגי ישראל, ו, ירושלים תשנ"ח, עמ' רט, הערה 10.
י"מ תא-שמע, הנגלה שבנסתר: לחקר שקיעי ההלכה בספר הזוהר, תל-אביב 2001, עמ' 106, הערה 5, ועמ' 144, הערה 203.
י' זוסמן, 'פרקי ירושלמי', מחקרי תלמוד, ב (תשנ"ג), עמ' 255, הערה 196.
עמ' 136:

(27) בעלי הנפש...

ד' מצגר, 'לאוקמי גירסא (ב)', מוריה, שנה כ (תשנ"ה), גליון ג-ד, עמ' טו.
עמ' 137:

(32) בשר על גבי גחלים...

תשובות הגאונים, מהדורת א' הורביץ, ניו-יורק תשנ"ה, עמ' 107-112.

*32) ספר הבתים...

מ' הלברטל, בין תורה לחכמה: רבי מנחם המאירי ובעלי ההלכה המיימונים
בפרובנס, ירושלים תש"ס, עמ' 181-216.

עמ' 139:

(45) הגהות מיימוניות...

א"י בומבך, שם, גליון ד, עמ' קכד.

ש"ז הבלין, 'סקירת ספרים חדשים ונתקבלו במערכת', עלי ספר, טז (תש"ן), עמ'
163.

י"ש שפיגל, עמודים בתולדות הספר העברי: הגהות ומגיהים, רמת-גן תשנ"ו, עמ'
161-166.

עמ' 140:

(50) הלכות גדולות...

' ברודי, צוהר לספרות הגאונים, ירושלים 1998, עמ' 116-124, 136-145.
R. Brody, *The Geonim of Babylonia and the Shaping of Medieval,
Jewish Culture*, Yale University 1998, pp. 223-232.

עמ' 141:

(53) הלכות הנגיד...

י"מ תא-שמע, הספרות הפרשנית לתלמוד, חלק ראשון: 1000-1200, ירושלים
תש"ס, עמ' 160-161.

הלכות ומנהגים לרבינו יעקב ווייל...

דיני כתובה לרבינו יעקב ווייל, בתוך: ' הרשקוביץ, מילי דבי הילולא: על עניני
אירוסין ונישואין, ניו-יורק תשנ"ח, עמ' כ-כא.

עמ' 142:

הלכות כלאים...

הלכות אלו הן אותן הלכות שפורסמו בידי ש"מ יונגרמן, להלן עמ' 167: "ענינים
שונים לתלמיד הרשב"א, בתוך: חדושי תלמיד הרשב"א על מסכתות כלאים..."

(63) הלכות פסוקות...

נ' דנציג, מבוא לספר הלכות פסוקות...

' ברודי, 'מחקר ספרות ההלכות מתקופת הגאונים', תרביץ, סה (תשנ"ה), עמ'
139-152.

י' עץ-חיים, 'ביקורת על מבוא לספר הלכות פסוקות לנחמן דנציג', עלי ספר, יט (תשס"א), עמ' 218-215.

י' ברודי, צוהר לספרות הגאונים, ירושלים 1998, עמ' 116-113, 136-121.
R. Brody, *The Geonim of Babylonia and the Shaping of Medieval Jewish Culture*, Yale University 1998, pp. 217-223, 230-232.

עמ' 143:

הלכות פסוקות למהר"ם מרוטנבורג...

ש"א שטרן, 'שני פסקים מהמהר"ם מר"ב...

ש"א שטרן, 'תשובות רבינו מאיר ב"ר ברוך', שבת לישראל: אוצר תשובות פסקים ומאמרים מגאוני ופוסקי הדורות, לזכרו... י' אמסלם, ירושלים תשס"א, עמ' מט-נ. א' טשזנר, 'סדר רבנא מאיר זצ"ל' > הלכות שבת <, שם, עמ' נא-נו. ח"ש שאנן, 'פסקי מהר"ם מרוטנבורג על פרק הכונס', ספר זיכרון לכבודו ולזכרו של... ר' אמ"מ שך, בני ברק תשס"ב, עמ' קכז-קכט.

עמ' 144:

הלכות שבת וחנוכה

הלכות שבת וחנוכה מאת ר' יצחק בן שמואל (כנראה חכם פרסי מן המאה הי"ד), ש' עמנואל, תשובות הגאונים החדשות, ירושלים תשנ"ה, עמ' 251, הערה 32.
מ' בית-אריה, ספר פתרון תורה: ילקוט מדרשים ופירושים, מהדורת פקסימילה, ירושלים תשנ"ה, עמ' כב, הערה 37.

3. ביחס לתשובתו של רב האי גאון המובאת שם, ראה: ספר האשכול, מהדורת צ"ב אויערבך, ח"ב, הלבדשטט תרכ"ח, עמ' 21; א' הורביץ, 'שרידים מפירושי הגאונים למסכת שבת מגניזת קאהיר, וליקוטים מפירושי הראשונים מכ"י, הדרום, (מו) תשל"ח, עמ' 146, והערה 101; ספר האסופות, הלכות הבדלה, סדר קידוש והבדלה לרבותינו הראשונים, מהדורת ש"א שטרן, בני-ברק תשנ"ב, עמ' עו-עז; ספר השולחן, לר' חייא ב"ר שלמה ן' חביב מברצלונה תלמיד הרשב"א, מהדורת מ"י בלוי, ניו-יורק תשמ"ד, עמ' שסה; חידושי תלמיד הרשב"א, פסחים, ח א, מהדורת ש"א שטרן, בני-ברק תשמ"ב, עמ' כ-כא; פירוש קדמון ממצרים, משנה תורה להרמב"ם, זמנים, מהדורת ש' פרנקל, ירושלים תשל"ה, הלכות שבת, פ"ה, ה"ח, עמ' תקכו; יב"ד, 'קטעים מספר האבודרהם החסרים בכל הדפוסים', ספר הזכרון לר' משה ליפשיץ, ניו-יורק תשנ"ו, עמ' תעד. וראה עוד: ריטב"א, פסחים, שם, מהדורת מ' גולדשטיין, עמ' לו; ספר המכתם, פסחים, שם, מהדורת מ"י בלוי, ניו-יורק תשכ"ב, עמ' יז-יח; אורחות חיים, ח"א, הלכות חמץ ומצה, אות ח, ע ב; ש' חסידה, 'קרובה לשבת הגדול לרבנו חננאל ברבי אמנון', מוריה, שנה טז, גליון ט-י, עמ' י, הערה 3; י' בוים, שם, שם, גליון י-יא, עמ' צז; א' פרנקל, 'קדושתא לשבת הגדול לר' חננאל בר אמנון', קבץ על יד, טז (תשס"ב), עמ' 22.

עמ' 146:

(82) השגות הראב"ד...

י"ש שפיגל, עמודים בתולדות הספר העברי: הגהות ומגיהים, רמת-גן תשנ"ו, עמ' 186-180.

עמ' 148:

(98) החלוקים...

י"א אפרתי, תקופת הסבוראים וספרותה, פתח תקוה תשל"ג, עמ' קמו-קנה.

עמ' 150:

(103) יבין שמועה...

מאמר חמץ ופירוש הגדה, לר' שמעון ב"ר צמח, מהדורת ד' יצחקי, בתוך: קובץ שמוש חכמים, ו, בני-ברק תשס"א.

עמ' 152:

(116) ל"ו שערים לר' אלעזר מוורמייזא...

י' קטן, 'רבינו אלעזר מוורמייזא בעל הרוקח וספרי ההלכה שכתב', מוריה, שנה כד, גליון ה-ו (תשס"ב), עמ' ט-יא.

מ' עמאר, 'פולמוס הנפולה בקולוגיא: מתוך ספר "שערי טריפות" לרבינו אלעזר מוורמייזא בעל הרוקח מכת"י', שם, שם, עמ' טו-כג.

(121) לקוטים מספרי דבי רש"י...

ח"ש שאנן, 'פסקים המיוחסים לתלמידי רש"י', אוצרות הברכה, לזכר... ר' ח"ע ברזל, חמוש"ד, עמ' ל-לב.

(122) לקט יושר...

י"א דינרי, חכמי אשכנז בשלהי ימי-הביניים, ירושלים תשמ"ד, עמ' 297-313. ש' אידלברג, בנתיבי אשכנז: מחקרים בקורות יהודי אירופה בימי הביניים, ניו יורק תשס"א, עמ' 78-97.

ג' אוברלנדר, 'שובבי"ם ושובבי"ם ת"ת', אור ישראל: קובץ לעניני הלכה ומנהג, שנה ה, גליון ב (תש"ס), עמ' קיז, הערה 7.

(125) מגיד משנה...

קטע על הלכות כלים(!), נ' דנציג, קטלוג של שרידי הלכה ומדרש מגניזת-קאהיר באוסף א"נ אדלר שבספריית בית המדרש לרבנים באמריקה, ניו-יורק וירושלים תשנ"ח, עמ' 223, מס' 3715.1.

(126) מגן אבות...

י' סלומון, 'בדיקת תולעים בפולין ועדשים מתוך קונטרס "מגן אבות" למאירי עם הערות והארות', אור ישראל: קובץ לעניני הלכה ומנהג, שנה ד, גליון ד (תשנ"ט), עמ' קב-קי.

עמ' 153:

(128) מהרי"ל...

ש"י שפיצר, 'האם עבר ספר מהרי"ל...'

ד"צ הילמן, שם, גליון ד, עמ' קכד.

י"מ פלס, 'שיטת מהרי"ל באפיית מצות...'

ג' אוברלנדר, 'מנהג מהרי"ל באפיית מצות מצוה בערב פסח שחל בשבת', אור ישראל: קובץ לעניני הלכה ומנהג, שנה ו, גליון ד (תשס"א), עמ' רלא-רלב.

מזוקק שבעתיים לר' יוסף בר שאול...

מ' הלברטל, בין תורה לחכמה: רבי מנחם המאירי ובעלי ההלכה המיימונים בפרובנס, ירושלים תש"ס, עמ' 16-17, 21, 146-151.

י' זוסמן, 'שני קונטרסים בהלכה מאת ר' משה בוטריל', קבץ על יד, ס"ח, ו (תשכ"ו), עמ' 272, הערה 9.

א' הורביץ, ספר המנוחה, לר' מנחם מרנבונה, א, ירושלים תש"ל, עמ' 90, הערה 74.

(129) מחזור ויטרי...

א' גרוסמן, חכמי צרפת הראשונים, ירושלים תשס"א, עמ' 388-390, 395-403, 417-413.

א' גולדשמידט, 'פירושי מחזור ויטרי על הגדה של פסח', ישורון: מאסף תורני, י (תשס"ב), עמ' כ-ל.

עמ' 154:

(132) המכריע

ספר המכריע... יוצא לאור על פי חמשה כתבי-יד...

י"מ תא שמע, הספרות הפרשנית לתלמוד, חלק שני: 1200-1400, ירושלים תש"ס, עמ' 175, הערה 1.

המנהגות לר' משה ב"ר שמואל...

י' גרטנר, 'עניני תפילה ביום טוב, בספר המנהגות (מנהג מרשלייאה) לר' משה ב"ר שמואל', אורייתא, ח (תשנ"ו), עמ' כא-כז.

(136) מנהגים לר' אייזיק טירנא...
מהדורה שנייה, ירושלים תש"ס.

מנהגי הרב זלמן יענט...

'מנהגי הרב זלמן יענט', בתוך: ספר המנהגים...
פורסם על-פי כתב יד נוסף, במהדורה השנייה, עמ' קסז-קפב.
ש"י שפיצר, 'סדר טערויז', ספר הזכרון לכבודו...
שם, עמ' קפג-קצז.

עמ' 155:

(139) מנהגים לר' חיים פלטיאל...

י"ש לנגה, 'לזהותו של רבי חיים פלטיאל', עלי ספר, ח (תש"ם), עמ' 146-140.

עמ' 156:

(144) מעשה רוקח...⁴

י' קטן, 'רבינו אלעזר מוורמייזא בעל הרוקח וספרי ההלכה שכתב', מוריה, שנה כד,
גליון ה-ו (תשס"ב), עמ' ח.

(145) מעשים לבני ארץ ישראל...

ש' עמנואל, 'תשובות הגאונים הקצרות', עטרה לחיים, ירושלים תש"ס, עמ'
443-441.

4. על תשובותיו של רב שרירא גאון שהובאו במעשה רוקח, ראה: ש' אסף, תשובות הגאונים, ירושלים תרפ"ט, עמ' 36; א' אפטוביצר, ספר ראבי"ה, ח"ב, עמ' 714-715; י"מ תא-שמע, מנהג אשכנז הקדמון, ירושלים תשנ"ב, עמ' 268, הערה 9; הנ"ל, הנגלה שבנסתר: לחקר שקיעי ההלכה בספר הזוהר, תל-אביב 2001, עמ' 144, הערה 203; ש' עמנואל, ספרי הלכה אבודים של בעלי התוספות, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשנ"ג, עמ' 196, הערות 15-16 (=הנ"ל, חיבוריו ההלכתיים של ר' אלעזר מוורמייזא, תעודה, טז-יז (תשס"א), עמ' 229, הערות 102-103); י' תבורי, פסח דורות: פרקים בתולדות ליל הסדר, תל-אביב 1998, עמ' 112, הערה 293; י' כהן, הלילה-הזה בדברי הגאונים והרמב"ם, ירושלים תשנ"ז, עמ' מח-מט; א' פרנקל, 'קדושתא לשבת הגדול לר' חננאל בר אמנון', קבץ על יד, טז (תשס"ב), עמ' 26, הערה 142. וחרף התלבטויותיהם, הכניסו רנ"ד רבינוביץ, ללא כל הערה (!) לתוך מהדורתו של תשובות רב שרירא גאון, א, ירושלים תשנ"ט, או"ח, סימנים יז-יח, עמ' כג-כד, וסימנים מג-מו, עמ' סה-סז. פרט לתשובה אחת, כנראה בשל הסתירה הקיימת בינה לתשובתו האחרת, שם, סימן מז, עמ' סז-סח, ראה אפטוביצר שם. (דומי שייתכן, כי התשובה המובאת מ"ספר רב שרירא גאון", בתשובות ופסקים מאת חכמי אשכנז וצרפת, מהדורת א' קופפר, ירושלים תשל"ג, סימן ע, עמ' 115-116, נובעת מהקובץ שהכיל את התשובות שהובאו במעשה רוקח. וראה: י"מ תא-שמע, 'על אודות יחסם של קדמוני אשכנז לערך העלייה לארץ ישראל', שלם, ו (תשנ"ב), עמ' 317.)

מ"ע פרידמן, 'על תרומת הגניזה לחקר ההלכה', מדעי היהדות, 38 (תשנ"ח), עמ' 281-280.

י"א אפרתי, תקופת הסבוראים וספרותה, פתח תקוה תשל"ג, עמ' צט-קלז.

עמ' 158:

(152) ספר מצות גדול...

[ספר מצות גדול (סמ"ג) השלם לרבינו משה ב"ר יעקב מקוצי, מהדורה בתרא ומהדורה קמא... כרך שני: לא תעשה פ-קכו, בעריכת א' מרצבך (ואחרים), ירושלים תשס"ג].

סמ"ג, על הלכות חנוכה, עם חידושי רא"ם, יד אהרן, ביאורי תוספי הרא"ם, שו"ת בתי כהונה, ספר מועדי ה', יוצא לאור בהדפסה מחודשת ובהגהה מדוייקת, הוצאת מכון משנת רבי אהרן, לייקווד תשנ"ג.

סמ"ג, על הלכות פורים, עם חידושי רא"ם, דינא דחיי, גט מקושר, מועדי ה', יוצא לאור בהדפסה מחודשת ובהגהה מדוייקת, הוצאת מכון משנת רבי אהרן, לייקווד תשנ"ט.

סמ"ג על הלכות ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות ולולב, עם פירושי הרא"ם, המהר"ם אלשקר, ר' אייזיק שטיין, המהרש"ל, נחפה בכסף, מגילת ספר, מועדי ה', נשמת חיים, אדרת אליהו, גליא מסכתא, שרשי ים, יוצא לאור בהדפסה מחודשת ובהגהה מדוייקת, לייקווד תשס"ב.

י"מ פלס, 'שחזור פיסקה מכתב-יד אבוד של הסמ"ג', המעין, לה ד (תשנ"ה), עמ' 44-40.

י' גלינסקי, "קום עשה ספר תורה משני חלקים": לבירור כוונת רבי משה מקוצי בכתיבת הסמ"ג, המעין, לה א (תשנ"ה), עמ' 31-23.

הנ"ל, "פן תשכח את ה' אלוהיך": לפתרון חלומו של רבנו משה מקוצי, מספרא לסייפא, 45-44 (תשנ"ג), עמ' 239-233.

הנ"ל, צדוק הדין כמצוה: לבירור מצות עשה י"ז של הסמ"ג, שם, 47 (תשנ"ד), עמ' 156-149.

י' (ג') וולף, 'להשפעת הסמ"ג על התרבות האשכנזית בשלהי ימי הביניים', סידרא, טו (תשנ"ט), עמ' 50-31.

עמ' 159:

המצרנות לרב שמואל בן חפני גאון...

ג' ליבזון, 'עוד על רשב"ח בעניני מצרנות וזיקתו להלכה המוסלמית', עטרה לחיים, ירושלים תש"ס, עמ' 412-371.

(154) המקח והממכר לרב האי גאון...

ספר המקח והממכר לרב האי גאון, עם פירוש עמק השער, מאת מ"י ליפקוביץ, בני-ברק תשנ"ד.

(155) המקצועות...

מ"ע פרידמן, 'מתשובות הגאונים מן הגניזה בהלכות ריבית', עטרה לחיים, ירושלים תש"ס, עמ' 460-474.

(156) משנה תורה לרמב"ם...

מהדורות:...

ש"ז הבלין, 'דין השוכח ומתפלל תפילת חול בשבת על פי הספר המוגה של משנה תורה לרמב"ם', ישורון: מאסף תורני, ג (תשנ"ז), עמ' טו-מ.

י' עמנואל, 'רמב"ם סדר זרעים, מהדורת שבתי פרנקל', המעין, לא, ג (תשנ"א), עמ' 49-40.

ב' אוברלנדר, 'עיון במהדורות החדשות של ה'משנה תורה' להרמב"ם', אור ישראל: קובץ לעניני הלכה ומנהג, שנה ו, גליון ג (תשס"א), עמ' רטו-רכד.

י"ש שפיגל, עמודים בתולדות הספר העברי: הגהות ומגיהים, רמת-גן תשנ"ו, עמ' 579-537.

קטעים מכת"י, שינויי נוסחאות:...

אהל חיים: קטלוג כתבי היד העבריים בספריית משפחת מנשה רפאל ז"ל ותבל"א רעייתו שרה ליהמן, ד, כתבי יד ספר "משנה תורה", ספר זמנים, שינויי נוסחאות מכתבי-היד ודיונים במשמעותם, בעריכת מ' ארליך, ב' עמוס, י"ש מושקוביץ, א' הורביץ, ניו-יורק תשנ"ט.

עמ' 162:

(159) משפטי שבועות לרב האי גאון...

ספר משפטי שבועות לרבינו האי גאון ז"ל, שני נוסחים, ונוסף שיר משפטי שבועות ושיר הדינין לר' האי גאון, מהדורת ד' דומב, בני-ברק תשס"ב.

עמ' 164:

תקון הגט להרשב"א...

ענין חליצה לרשב"א ז"ל, חידושי הרשב"א, יבמות, מהדורת ש' דיקמן, ירושלים תשמ"ט, עמ' תקסא-תקסו.

עמ' 165:

(166*) סדר קריאת התורה

י' עופר, המסורה הבבלית לתורה עקרונותיה ודרכיה, ירושלים תשס"א, עמ' 189-188, 200-203.

וראה: מ"מ הוניג, 'הערות לגליונות כ-כא', אור ישראל: קובץ לעניני הלכה ומנהג, שנה ו, גליון ב (תשס"א), עמ' רל; הנ"ל, 'הערות ועדכונים', שם, שנה ח, גליון א (תשס"ג), עמ' רלב.

(167) סדר רב עמרם גאון...

י' ברודי, 'תיקונים והשלמות לשינויי-הנוסח של סדר רב עמרם גאון', בתוך: תשובות רב נטרונאי גאון, א, ירושלים תשנ"ד, עמ' 337-340.

עמ' 166:

(173) עיטור...

י' פלורסהיים, "הרמב"ן וספר העיטור", ספר רפאל, ירושלים תש"ס, עמ' תח-תנת.

עמ' 167:

עניני אירוסין ונישואין לחד מקמאי

עניני אירוסין ונישואין לחד מקמאי, בתוך: י' הרשקוביץ, מילי דבי הילולא: על עניני אירוסין ונישואין, ניו-יורק תשנ"ח, עמ' טו-יט.

ענינים שונים לתלמיד הרשב"א...

... וכמה ענינים שונים...

נדפס גם בידי ש"א שטרן...

רי"נ בילמונטי, שער המלך על הרמב"ם, מהדורת י' חטאב, ירושלים תשנ"ד, א, עמ'...; מהדורת ד' ביטון, ירושלים תשנ"ו, ב, עמ' רלט.

ערב רב...

ד"צ הילמן, 'לספר ערב רב בעניני נישואין', צפונות, שנה ד, גליון ב (תשנ"ב), עמ' קז. י' הרשקוביץ, מילי דבי הילולא: על עניני אירוסין ונישואין, ניו-יורק תשנ"ח, עמ' ט, כה.

עמ' 169:

(184) פסקי ר' יצחק מקורביל...

ח"ש שאנן, 'פסקי רבינו ר"י...

ח"ש שאנן, 'פסקי רבינו יצחק מקורביל בעל הסמ"ק', אוצרות הברכה, לזכר... ר' ח"ע ברזל, חמוש"ד, עמ' לג-לד.

פסקי ר' פרץ מקורביל...

א' חבצלת, 'פסקי רבינו פרץ עני שכתב לאשתו תוספת כתובה', מוריה, שנה כ (תשנ"ה), גליון ג-ד, עמ' ג-ד.
ש"א שטרן - צ' שפירא, 'פסקי דינים מחד קמאי', אוצרות הברכה, לזכר... ר' ח"ע ברזל, חמוש"ד, עמ' כא-כט.

(186*) פסקי הלכה של ר' חיים אור זרוע (דרשות מהר"ח)...

דרשות ופסקי הלכות, למרנא ורבנא חיים אשכנזי בן מרנא ורבנא יצחק אור זרוע, מהדורת מ' אביטן, ירושלים תשס"ב.

פסקי הלכות ברכות

ש' גוטסמן, 'פסקי הלכות ברכות על סדר המסכת', ישורון: מאסף תורני, ג (תשנ"ז), עמ' מח-נה.

(188) פסקי הלכות לר' מנחם מריקאנטי...

[י"מ אליצור], 'פסקי ריקאנטי החדשים...

י"מ אליצור, 'פסקי ריקנטי החדשים', צפונות, שנה א, גליון ד (תשמ"ט), עמ' כא-כג.
י"מ אליצור, 'פסקי ריקנטי החדשים (ב)', צפונות, שנה ב, גליון א (תש"ן), עמ' יד-טז.

י"מ אליצור, 'פסקי ריקנטי החדשים - הלכות שבת (ג)', צפונות, שנה ב, גליון ב (תש"ן), עמ' יב-טו.

י"מ אליצור, 'פסקי ריקנטי החדשים - הלכות פסח (ד)', צפונות, שנה ב, גליון ג (תש"ן), עמ' יח-כא.

י"מ אליצור, 'פסקי ריקנטי החדשים להלכות שבת', שבת לישראל: אוצר תשובות פסקים ומאמרים מגאוני ופוסקי הדורות, לזכרו של... י' אמסלם, ירושלים תשס"א, עמ' עה-עט.

[י' גולדשטיין, 'פסקי ריקנטי החדשים - האמנם? המעין, כרך מג, גליון ב (תשס"ג) עמ' 62-65].

עמ' 170:

(190) פסקי רבינו יחיאל מפאריס...

ח"ש שאנן, 'פסקים מרבינו יחיאל מפאריס', אוצרות הברכה, לזכר... ר' ח"ע ברזל, חמוש"ד, עמ' מ.

(183) פירקוי בן באבוי...

' ברודי, צוהר לספרות הגאונים, ירושלים 1998, עמ' 208-218.
R. Brody, The Geonim of Babylonia and the Shaping of Medieval Jewish Culture, Yale University 1998, pp. 113-118.

עמ' 171:

פסקי רבינו אליהו מנחם מלונדריש...

א"י חבצלת, 'רבינו אליהו מנחם מלונדריש (לונדון): בענין ברכת חתנים', מבקשי תורה: קובץ תורני הלכתי, גליון כד (תשנ"ט), עמ' קכח-קכט.

(192) פסקים לר"י הזקן...

י"מ פלס, 'פסקי ר"י הזקן ור' יהודה מקורביל בעניין חודש העיבור בכ"ד חדשי מינקת', מוריה, שנה כ (תשנ"ה), גליון א-ב, עמ' ג-ז.

עמ' 172:

קובץ פסקי ראשונים הלכות פסח ויום-טוב

ג' צינר, קובץ פסקי ראשונים הלכות פסח ויום-טוב: הוראות ממכתב רבינו חיים כהן מקבלת רבינו אכשלדר (תלמיד הריצב"א), ומקבלת רבינו שמואל ע"ה כ"י, ניו-יורק תשנ"ד. נדפס עם: הנ"ל, נטעי גבריאלי: הלכות ערב פסח שחל בשבת, ניו-יורק תשנ"ד.

(202) ראבי"ה...

ספר ראבי"ה, הלכות סוכה, נערך מחדש... עם ציונים והערות, בתוך: קובץ סכות שלם כולל פריהולד, ניו-ג'רסי תשס"א, עמ' א-מה.
י' הורביץ, 'סדר ליל פסח להראבי"ה, מחקרי חג, 7 (תשנ"ו), עמ' 88-95.
הנ"ל, 'הלכות ר"ה של הראבי"ה', הצופה, 26.9.1984, עמ' 16.

עמ' 173:

(206) רוקח...

ב"ש שניאורסון, 'הגהות נוספות על ספר הרוקח', מוריה, שנה כד, גליון ה-ו (תשס"ב), עמ' כה-כו.
י' קטן, 'רבינו אלעזר מוורמייזא בעל הרוקח וספרי הלכה שכתב', שם, שם, עמ' ז-ח.
ד"מ סיגל, 'ספר החכמה המיוחס לרוקח', בתוך: ספר סודי רזי סמוכים, ירושלים תשס"א, עמ' עט.

רשימות תלמיד בבית מדרש הרמב"ם...

מ' רפלד, 'עוללות מבית מדרשו של הרמב"ם', תרביץ, סה (תשנ"ו), עמ' 523-526.

(208) שבלי הלקט...

י"ח סופר, 'על ספרים וסופרים', צפונות, שנה ה, גליון א (תשנ"ג), עמ' עט-פג.

עמ' 174:

(209) שחיטות ובדיקות לר' יעקב ווייל...

ש' יעקובוביטש, 'ספר שחיטות ובדיקות לר"י ווייל', צפונות, שנה א, גליון ד (תשמ"ט), עמ' קו-קיג.

שו"ת מהר"י ווייל, א, מהדורת י"ש דומב, ירושלים תשס"א, עמ' 21-22.

עמ' 175:

תקון שטרות < ממחברים שונים > ...

• נוסח כתובה עם הגהות רבי ישראל ב"ר רחבי', בתוך: י' הרשקוביץ, מילי דבי הילולא: על עניני אירוסין ונישואין, ניו-יורק תשנ"ח, עמ' כב-כד.

• נוסח כתובת בתולה בתקופה קדומה, שם, עמ' כד.

• י' ריבלין, 'מגנזי ראשונים - תיקון שטרות קדום', צהר, אהל אבי עזרי, לזכרו של... ר' אמ"מ שך, ירושלים תשס"ב, עמ' כב-לא.

• מאמר תקון סופרים, לר' שלמה ב"ר שמעון דוראן, מהדורה חדשה ומתוקנת על פי כתבי יד... ירושלים תשס"א.

עמ' 176:

שערי שחיטה ובדיקה לרב שמואל בן חפני גאון...

י"מ תא-שמע, 'הלכה, מנהג ומסורת ביהדות אשכנז במאות הי"א-י"ב', סידרא, ג (תשמ"ז), עמ' 98, הערה 33 (= הנ"ל, מנהג אשכנז הקדמון, ירושלים תשנ"ב, עמ' 28, הערה 33).

(224) שערי דיני ממונות ושערי שבועות...

ספר משפטי שבועות לרבינו האי גאון ז"ל, שני נוסחים, ונוסף שיר משפטי שבועות ושיר הדינין לר' האי גאון, מהדורת ד' דומב, בני-ברק תשס"ב.

עמ' 177:

התדיר...

"נ פבונצ'לו, "ספר תדיר": קובץ דינים ומנהגים לרבי משה מן האדומים, רב ופייטן ברומא במאה הי"ד, סיני, סא (תשכ"ז), עמ' 25-29.

עמ' 179:

(238) תשב"ץ...

ש' שניאורסון, 'מקור המנהג להדליק שני נרות בשב"ק ולבירור זהותו של רבינו וייבוש קרפיל', מוריה, שנה יט (תשנ"ג), גליון ג-ד, עמ' קד.